

KORDOKUMENTUM

Deák Ferencz és mai magánjogunk
[1903]*

Nagy államférfiak, korszakos átalakulások vezérlő egyéniségei természetesen mély nyomot hagynak maguk után a magánjog fejlődésében, még ha nem tartoznak is a szorosan vett szaktudósok közé; hiszen a magánjog mindenkor hű jelzőtáblája a társadalmi átalakulásoknak.

Nemzeti újjászületésünk három nagy vezérférfiának, Széchenyinek, Kossuthnak és Deáknak neve is ily módon kapcsolódik össze a magyar magánjog történetével. Legnagyobb jogászaink ők, ha – mint Vécsey oly szépen mondja^[1] – az igazi jogász az, aki a jognélkülinek jogot szerez. Mindháromnak hatása híven tükrözteti vissza egyéniségük uralkodó vonásait: Széchenyi a gazdasági és hiteltörvényhozás terén érleli meg a fokozatos haladás gyümölcseit; Kossuth lángoló lelkesedése a szabadság korlátait dönti romba; míg Deák Ferencznek itt is a kibékítés és kiegyenlítés műve jutott.

Mert a magyar magánjognak is megvan a maga kiegyezése, mely időrendben meg is előzi az alkotmányjogi egyezkedést, s magánjogunknak épp úgy alapja ma is, mint államjogi helyzetünknek az 1867:XII. tcz.

A magyar magánjog kiegyezése az 1861. évi országbírói értekezlet.

Valóban, a magyar magánjog helyzete 1861-ben sokban volt hasonló a magyar alkotmányéhoz. Itt is a magyar jogfejlődés folytonosságát kellett idegen hatalom octroyálta törvények helyébe visszaállítani; a 48-as törvényhozásnak a rombolásban serény, az építésben megakadt munkásságát hevenyében új intézményekkel pótolni. Egyszóval: a magyar magánjogot kellett kiegyeztetni az osztrák joggal, önrombolásunkat az idegen alkotásokkal, a jogfolytonosság elvét a kiáltó új szükségletekkel. Kellott pedig mindezt tenni olyan téren, ahol a legcsekélyebb rázkódás ezrek vagyoni létét veszélyezteti, s olyan légkörben, amelyben izzó gyűlölet fogott körül mindent, ami idegen és fanatikus rajongás mindent, ami honi, még ha a honi tőkéletlen is, veszedelmes, talán ölő mérreg, mindegy, csak a miénk legyen.

[*] Eredetileg megjelent: Jogtudományi Közlöny. 38. évfolyam 42. szám (1903. október 16.) 348–351. A szöveget gondozta: Takács Péter.

[1] Széchenyi és a magyar magánjog [Vécsey Tamás: *Széchenyi és a magyar magánjog*. A Magyar Tudományos Akadémia 1894. november 4-én tartott *Széchenyi* ünnepére. Budapest, MTA kiadása, 1895.] 7.

Csoda-e, ha abban a díszes gyülekezetben, amely e nehéz feladat megoldására az országbíró elnöklete alatt egybegyűlt, a haza bölcse, a kiegyenlítés nagy művésze veszi kezébe az irányítást, hogy tekintélyével – bárha az ezen a téren nem olyan kizárólagos, mint az alkotmányjogi vitákban – kijelölje a kibontakozás útját? Hiszen ez a feladat felel meg egyénisége legsajátlagosabb jellemvonásainak. S azért a magánjogász, bárha szeretetét és tiszteletét le is bilincseli az 1848 előtti Deák, a *Corpus Juris*ban mély tudású «régii jó táblabíró», a szegények és elnyomottak érdekében fáradhatatlanul küzdő szelíd lelkű reformer, 1848-nak kodifikáló igazságügy-minisztere: a legnagyobb elismeréssel mégis ahhoz a Deákhoz fordul, aki az országbírói értekezleten tekintélye súlyával segít új medret törni a magyar magánjog folyamának; medret, amely megóvja attól, hogy idegen folyamba szakadva, egyéniségét elveszítse – s ezt még aránylag könnyű volt elérni –, de egyúttal oly medret, amely megóvja az el-posványodástól is és attól, hogy hirtelen megrekedve termékeny mezőket borítson el romboló árráival.

Az októberi diplomával kapcsolatban, 1860. október 20-án, őfelsége a magyar udvari kancellárhoz intézett kéziratokban [későbbi elnevezése szerint az Októberi Diplomában (*szerk.*)] elrendeli a vármegyei rendszer helyreállítását, s kifejezi azt a szándékát, hogy Magyarország összes törvénykezési ügyét ismét az ország határai közé kívánja visszahelyezni, amely szándékának foganatosítása végett egyúttal kitűzi az országbíró elnöklete alatt a magyar igazságszolgáltatás szervezése felett tartandó tanácskozást.

Mint szilipek nyiltával a megdagadt víztömeg, oly hirtelen árban buzogott elő e királyi kéziratok nyomán a visszafojtott alkotmányos élet. A vármegyék mohón kaptak helyreállított hatáskörükön; s mivel a törvénykezés is a megyei önkormányzatnak volt része, hevesen követelték a régi bíróságok s a régi jog azonnali teljes visszaállítását, ügyet sem vetve a királyi kéziratnak a törvénykezés átmenetét egyengető rendelkezéseire. Rövid idő alatt – 1861 január hó közepéig – «52 megye és a szabad királyi városok nagy része elhatározta s komoly lépéseket tesz arra, hogy a törvénykezést magyarrá s törvényessé tegye».^[2] E lépések valóban komolyak voltak, s komolyan fenyegették a polgárok vagyonszolgálatát. A megyék átkérték a törvénykezési iratokat a cs. kir. törvényszékektől, amelyeket persze ezek vonakodtak kiadni; erre a megyék azzal feleltek, hogy eltiltották tisztviselőiket az eddigi törvényszékek határozatainak végrehajtásától. E mellett az aktivitásba lépett megyei törvényszékek is különbözőleg értelmezték a régi magyar törvények visszaállítását: némelyik megye a radikalizmusban odáig megy, hogy még a telekkönyvi intézményt sem ismeri el, csak a betáblázás 1840:XXI. tcz. keretében, s a magyar törvényt visszahatólag alkalmazza az osztrák törvények uralma alatt keletkezett jogviszonyokra is; mások koncessziókat tesznek, ismét mások moratóriumokat határoznak el. «A közgyűlés – Csengery

[2] Szilágyi Virgil: Pestmegye közgyűlésén, Kónyi: Deák Ferencz beszédei [Deák Ferenc beszédei. Összegyűjtötte: Kónyi Manó. Budapest, Franklin, 1903] 2. kiad. 2. kötet 316.

jellemző szavai szerint^[3] – a gyomirtásban oly idegen növényekre is kinyújtotta több helyen kezét, amelyeket, ha nem bírunk vala, magunknak kellett volna minél előbb meghonosítanunk.» Szóval: az anarchia a küszöbön állt.^[4]

Mindezek betetőzéséül Pest városának 1861. január 17-iki közgyűlésén Szilágyi Virgil azzal az indítvánnyal állott elő, hogy a főváros is kövesse a köz-törvényhatóságok példáját, azonnal vegye át az igazságszolgáltatás kezelését, s a városi tanács a polgári peres és bűnvádi ügyekben «a fenálló törvények szerint, különösen pedig az örökösödési osztályos ügyekben az 1836:XIV. és 1840:XIII., a vásári ügyekben az 1836:XVIII., a szóbeli világos adóssági ügyekben az 1836:XX. és 1840:X., a betáblázási ügyekben pedig az 1840:XXI. törvény értelmében járjon el».^[5] Elképzelhető a zűrzavar kulminálása, ha az ország vagyongalmának középpontja is kimondja a törvénykezési anarchiát.

Ezen országos zavar közepette Deák Ferencz vállalkozott az elmék felvilágosítására és megnyugtatóra, ő, aki – híven a passzív rezisztencia politikájához – 1850. április havában visszautasította Schmerling meghívását, hogy részt vegyen a magyar magánjog körébe tartozó «több kérdés» (a készülő pátensek!) tárgyalásában, Bécsben,^[6] rögtön védelmére siet a jogélet zavartalanításának, mihelyt azt saját honfitársai veszélyeztetik. Pest város említett nevezetes közgyűlésén óva int, «hogy oly ballépéseket ne tegyünk, mik a népnek, mely tőlünk a renddel párosult szabadság áldásait várja, a végtelen zavarok és anarchia átkát hoznák nyakára». S rögtön, néhány hatalmas vonással megrajzolja a békés átalakulás szükségyszerű képét, amint azt kérlelhetetlen logikájával előre látta. «Két főelvet kell a törvénykezés czélba vett átalakításánál szem előtt tartanunk. Egyik az, hogy nemzetünk a törvénykezésre nézve is minél előbb visszanyerje alkotmányos jogait; a másik az, hogy az átalakítás a magánosok jogviszonyai megzavarása nélkül történjék.» Egyedül az 1848. évi törvények szolgálhatnak nekünk, úgymond, jogalapul; de az ősiségét, mely magánjogi törvényeink minden részein keresztül van szöve, még 1848-ban eltörölte elvben az országgyűlés; nekünk tehát tetteleg behozható örökösödési magyar törvényünk nincsen; az ősiséggel pedig majd minden örökösödési peres kérdés kapcsolatba jöhet, s kivált falun, a perek kilencztized része örökösödési keresetre vonatkozik. Maradna tehát ezekre nézve az 1848:XV. tcz.-ben elvileg kimondott moratórium,

[3] Deák Ferencz emlékezete (Olcsó könyvtár) [lásd Deák Ferencz emlékezete. Csengery Antal tól. Budapest, Franklin, 1877.] 126. [Más kiadásban vö. Csengery Antal: Deák Ferencz emlékezete. Elmondott Deák Ferencznek az MTA által 1877. január 28-án tartott emlékünnepe. Budapest, Franklin, 1877.]

[4] A megyék eljárását – az ország közhangulatán kívül – az is magyarázza, hogy bizonyos irányban kényszerhelyzetben voltak. A cs. kir. szolgabíróságok ugyanis a közigazgatást a törvénykezéssel egyesítették; s a felosztásuk nyomán beállott pangást a vármegyei szolgabíróságok kénytelenek voltak, ahogy lehetett, megszüntetni, s a bíraskodást átvenni. Csakhogy a bíraskodásban semmi egyformaság, semmi határozott irány nem volt. (Melczér István az országbírói értekezleten, lásd Ráth György: Az országbírói értekezlet [Ráth György (szerk.): Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában. Pest, Landerer és Heckenast, 1861.] 2. kötet 409.)

[5] Az indítványt és tárgyalását lásd Kónyi: id. mű, 2. kötet, 308.

[6] Kónyi: id. mű, 2. kötet, 178.

melynek prolongálása méltán okozna zúgolódást; de meg a törvény nemcsak per esetére szól, s ha törvény nincs, mi szerint intézzék cselekvéseiket peren kívül a hon polgárai? Ámde, ha így a régi magánjogi törvényeket rögtön egész terjedelmükben minden változtatás nélkül visszaállítani nem lehet, ki fogja megtenni a szükséges változtatásokat? A törvényhatóságok? Akkor majdnem annyiféle lesz a törvény hazánkban, ahány a törvényhatóság. Nem marad tehát más hátra, mint bevárni azt a javaslatot, amelyet az országbíró elnöke alatt a hétszemélyes tábla a meghívandó jogtudósokkal együtt rövid időn belül készíteni fog. Igaz, hogy az így készülő javaslat is csak octroi [oktrojált] lesz; de mellette szól, hogy a legfőbb törvényszéknek határozatait, ott, hol törvényhiány volt, mindig törvény gyanánt tisztelte az ország.

A közgyűlés Deák Ferencz véleményét tette magáévá. Éppen időszerűleg: rá néhány napra, január 23-án, ült össze Apponyi György országbíró elnöke alatt a maradandó emlékü országbírói értekezlet.

Deáknak a pesti közgyűlésen tartott, de az egész országnak szóló beszéde biztos hatással egyengette az értekezlet javaslatainak útját. Immár valószínűvé vált, hogy a vármegyék megállanak a törvénykezési anarchia lejtőjén, s remélhetővé, hogy – bevárva az értekezlet eredményét – majdan a kir. Curia tekintélye előtt meghajolnak, s az általa kijelölt nyomokon indulnak tovább. Most már csak az volt hátra, hogy maga az értekezlet is oly bölcs határozatokat hozzon, amelyek a jogfolytonosság elvét kiegyeztetik [összeegyeztetik] a tényleges viszonyokkal. S noha Deák közgyűlési beszédében már kijelölte a tanácskozás irányát, még sok nehézség állott a kibontakozás útjában.

Felülről a magyar törvények reaktiválását nem nehezítették. Az októberi kézirat csak annyit mondott, hogy az eddigi (osztrák) jogszabályok mindaddig teljes hatályban maradnak, míg azok iránt a «netaláni változások» törvényhozás útján meg fognak állapíttatni. Ez volt eredetileg Deák nézete is. Ő kezdettől fogva azt remélte, hogy a törvényhatóságok meg fognak nyugodni abban, ha a magyar bírák kezébe kerül az igazságszolgáltatás és bevárva az országgyűlés intézkedését, átmenetileg a «német törvényt» fogják alkalmazni.

S midőn Őfelsége 1861. január 16-án a törvényhatóságokhoz intézett leiratában erélyes hangon semmisítette meg mindazon határozatokat, amelyek az ideiglen[esen] fentartott törvénykezési intézkedések megszüntetésére vagy tevékenységük megszüntetésére irányozták [voltak irányozva], nehogy «a jogi viszonyok föloldhatatlan bonyodalmakba sodortassanak»: Pest városának Deák Ferencz által szerkesztett válaszfelirata ki is jelentette, hogy «be akarjuk várni az ország bírása, illetőleg a hétszemélyes tábla által teendő javaslatokat, főképp azért, hogy a törvénykezésre nézve egyfiformaság legyen a hazában, mit egyébként a törvényhatóságoknak sokban egymástól eltérő nézetei miatt elérni alig lehetne».^[7]

[7] Lásd ezekről Kónyi: id. mű, 2. kötet, 317.

Noha az októberi kir. kézirat még a törvényhozás intézkedéséig a *status quot* akarta fenntartani, s ez értekezle feladatául csupán a «magyar igazságszolgáltatás szervezése» feletti tanácskozást tűzte ki, az országbíró a tanácskozást mindjárt kezdettől fogva kiterjesztette a magyar anyagi törvények azonnali visszaállításának módozataira is, amiből kitűnt, hogy felsőbb helyen sem ragaszkodnak a *status quo*hoz, hanem hajlandók a magyar anyagi jogot is ideiglenesen reaktíválni, amennyiben az a «birtok biztosságának és a magánjogi viszonyok állandóságának» érdekeivel összeegyeztethető. Apponyi György hazafias magatartása különben is nagyban előmozdította az értekezlet sikerét, aminthogy a konzervatívok (például gróf Dessewffy Emil) általában nagy energiával szálltak síkra a magyar jog védelmében. Midőn Ap-ponyi országbírói körlevelében, mellyel az értekezlet munkálatát a törvényhatóságokkal közli, többek közt azt mondja, hogy boldognak érzi magát, hogy a Mindenható elérnie engedte azon időpontot, melyben annyi viszontagság után lehetővé vált a hazai igazságszolgáltatást alkotmányos alapokra visszavezetni, ez több volt szép frázisnál. Mert főleg Ap-ponyinak Forgách Antal későbbi kancellárral szemben való erélyes eljárása érdemlő az, hogy a provizórium az országbírói értekezlet munkálatát Schmerling törekvései ellenére, érintetlenül hagyta.

Sokkal több nehézséget okozott magának az értekezletnek magatartása.

Az értekezlet tanácskozásai^[8] rendszertelenül indulnak meg; sokáig nincs megegyezés az iránt, mi legyen voltaképp a munkálat célja? Egrésről a magyar törvényeket *pur et simple* [egyszerűen] akarják visszaállítani, úgy hogy e szerint a munkálat inkább csak deklaratív jellegű lett volna; másfelől kiegészítéseket, változtatásokat tartanak szükségeseeknek, de nincsenek tisztában azzal: lehet-e azokat octroi [oktrojálás] vagy kodifikáció nélkül megtenni, s hivatalva lehet-e erre az értekezlet?

Végre Deák Ferencz nyúl bele erős kézzel a tanácskozás irányításába, s pontról-pontra mutatja ki a követendő utat. Először az ellenzét főképviselőit: Ghiczy Kálmánt és Stockinger Mórt szorítja sarokba, s meggyőzi őket arról, hogy a magyar törvényt minden változtatás nélkül «per bausch» [általában, összességében] visszaállítani nem lehet, mert jórészt nincs mit visszaállítanunk. Kérdésére – amelyet, mint az országbíró megjegyzi, világosabban feltenni nem lehetett – az értekezlet egyhangúlag kimondja, hogy az 1848-iki magyar anyagi és alaki törvények teljes és változatlan visszaállítása lehetetlen. Erre Deák megostromolja Ghiczy moratórium-indítványát (az ősiségi perekre nézve), amely szerinte ugyancsak octroi [oktrojálás] volna, mert hisz ez is túlterjedne az 1848:XV. tcz. adta perfeldüggesztésen, de amellet súlyos visszaesés is. Az értekezlet erre a pusztá moratóriumot is mellőzi, s Deák kérdésére a régi törvények visszaállításánál nem találván elegendőnek a telekkönyvi és büntetőtörvényre teendő s Ghiczyék által is koncedált [megengedett] módosításokat, ugyancsak Deák indítványára elhatározza, hogy albizottságokban állapítja meg pontonként a régi

[8] Kiadta Ráth György: Az országbírói értekezlet [Ráth György (szerk.): Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában] 1-2. kötet, [Pest, Landerer és Heckenast] 1861.

jogtól való szükséges eltéréseket. Deákot előszeretete a büntetőjogi albizottságba vonja, s így a magánjogi javaslatok részleteire nem gyakorol befolyást.

A plénumban azonban újra erős küzdelem vár rá. Időközben ugyanis az ország közhangulatának befolyása alatt az értekezlet nagy része a részletekben igyekszik «vissza-csinálni», amit az alválasztmányok megalkottak. Ismét felmerül az octroi [oktrojálás] kérdése, s Deáknak kell újból kezébe venni a kibontakozást.

Erélyesen tiltakozik az ellen, hogy az értekezlet engedjen a közhangulat pressziójának. Igaz, hogy «gyűlölt hatalom gyűlölt időszakban hozta be azon törvényeket», de a magánjogi viszonyok rendezését nem szabad közjogi politikai szempontból elbírálni; «ilyenkor a jogtalanul károsodott magánpolgár szava gyengébb, semhogy az izgatottság zaján felülemelkedjék; de azért az egyesek szenvednek jogtalanul, gyakran igazságtalanul, s a haza sem nyer ezáltal». «Engem – úgymond – gyűlölet nem vezethet; s nem tartom helyesnek, hogy az idegen hatalom műve iránti gyűlöletből saját polgártársainknak tegyek kárt.» Éles szavakkal mutat rá arra a dilemmára, amelyben az értekezlet vergődik, s a *publica opinio*, mely «semmit sem akar, ami osztrák, semmit, ami változás, semmit, ami octroyozás», s mely [csak két] «korlátot tűzött a tanácskozmánynak, az egyik: minden változtatás octroyozás; a másik: octroyozni nem szabad, de változtatni mégis kell».

Mindezekkel szemben világosan kijelöli az értekezlet célját. Alakilag: oly tervezetet kell készíteni, mely, ha nem is léphet az országgyűlés előtt életbe, legalább az országgyűlés elé kerüljön, mint oly előterjesztés, melyet az rendes törvényes úton ideiglenesen elfogadhat. Anyagilag: régi törvényeink visszaállítása, a magánjogi viszonyok méltányos és óvatos figyelembe vétele mellett, azzal, hogy «semmi oly javaslatot ne tegyünk, mi az 1848. évi törvények demokratikus szellemét ismét felforgatná, a törvény előtti egyenlőséget megsemmisítené, még ha azt valamely részben régi törvényeink visszaállítása hozná magával». Különösen az ősiségnek bármi módon, átmenetileg való visszahozása ellen kelt ki, s méltán, hiszen, mint maga mondja, politikai életének legnagyobb része folyt le azon küzdelemben, melyet a régi feudalizmus káros maradványai ellen folytatott. Nem engedhette újból felidézni «azon rémképet, a feudalizmusnak hajdan csillogó rongyaival, mely a nemzeti nagyság kifejlődését első bimbójában elfojtja».^[9]

Deák programja jelentette tehát a magyar törvények mellett a telekkönyvi intézménynek, az úrbéri és az ősiségi pátensnek fentartását. Ez a keret jelzi a «magánjogi kiegyezést». Az értekezlet csakugyan így is fogadta azt el, alapját vetve meg ezzel mai magánjogunknak.

Deák hatása az értekezletre nagyobb volt, mint azt, kivált kezdetben mondott rövid felszólalásai mutatják. Eleinte a háttérben marad; inkább kipróbált munkatársait, Tóth Lőrinczet és Horváth Boldizsárt küldi maga helyett csatasorba,

[9] Deák 1834-ben; lásd Kónyi: id. mű, 1. kötet, 97.

akik a jelzett programot beható érveléssel megalapítják. De azért mindenki Deák Ferencz nézeteként tárgyalja a «békepárt» javaslatait.

Túlzás volna Deák mellett az értekezlet többi tagjának nagy érdemeiről megfeledkeznünk. Hiszen a büszke régi magyar jogászgárda színe-java gyült ott egybe, s néhány hét alatt valóban óriási munkát végzett. Különösen Horvát Boldizsárnak, a későbbi legnagyobb magyar igazságügyiminiszternek alakja magaslik ki imponálóan a többiek sorából. De azért bátran mondhatjuk: az értekezletet a nagy elvekben Deák vezette, noha a részletek kidolgozásába csak kevésbé folyt be.

A részletekről szólva, ki kell mondanunk, az öröklési jog kérdésében Deáknak, ámbár a helyes utat itt is sejtette, s arra a maga részéről is rámutatott, formailag elfoglalt álláspontja szerint nem volt igaza. E kérdésben Horvát Boldizsár vitte diadalra Deák szellemét Deák szavai ellen. A kérdés sokkal fontosabb, sem hogy pár részletére ne kellene kitérnünk.

A polgárjogi albizottmány az ősiséggel – nézete szerint – megdőlt magyar öröklési jog helyébe ideiglenesen az osztrák öröklési jog fentartását javasolta. Ezzel szemben Deák József, Deák Ferencz unokaöccse, különvéleményében a régi magyar öröklési jog változatlan fentartását indítványozta. A két végletes álláspontot Horvát Boldizsár hidalta át, negyedmagával beadott különvéleményében. Ő vállalkozott arra, hogy az ősiségről lenyelve a dologi kötöttség korlátait, tisztán emelje ki belőle a családiság alap gondolatán nyugvó ősi intestat [törzsöröklési szokásokkal vegyes törvényi] öröklési rendet. Javaslátát,^[10] mely öröklési jogunktól főleg abban tért el, hogy az ősi (öröklött) vagyon az örökhagyó leszármazói javára is kötelesrész erejével biztosítja, Horvát Boldizsár méltán jellemezte úgy, hogy «a magyar öröklési törvények restitúciója az ősiség kinövéseinek elhagyásával semmi egyéb, mint az 1848:XV. tcz. foganatosítása.»^[11]

Deák József indítványát a plénum éppen Deák Ferencz szavainak súlya alatt – 23 szóval 20 ellenében – elvetette, főleg azért, mert nem részletezte, mik azok a magyar öröklési törvények, amelyeket épségbe visszahelyezni kívánt? S ekkor – csodálatosképpen – Deák Ferencz a Horvát Boldizsár-féle különvélemény ellenében az albizottmánynak az osztrák öröklési jogot fentartó javaslata mellé állott. Igaz, hogy többféle kautélával [előfeltétellel, óvintézkedéssel], és oly feltételezés mellett, amely egészben nem állhat meg. A részletekre nézve ugyanis fentartotta magának a módosításokat, főleg az özvegyasszony jogai szempontjából, akit a «német» egynegyed részzel fizet ki, amiből «a gyakorlati életben sok istentelenség származik»; ezzel szemben a magyar özvegyi jogot pártolja. Kijelenti, hogy maga is óhajtaná az örökösödésben bizonyos nemét az ősiségnek fentartani, s azért örömmel nyúlt Horvát Boldizsár javaslatához; ezt csak azért

[10] A javaslatnak a régi jog szellemét követő helyes gondolata volt a közszerzemény körében az is, hogy «a nőnek szerzeményét, annak örökösei vagy hagyományosai csak a férj halála után vehetik birtokba.» Lényegében ugyanaz, amit Zsögöd tervez a halálutánra halasztás kedvezményének alakjában. Magát a különvéleményt lásd Ráth: id. mű, 1. köt. 87.

[11] Ráth: id. mű, 2. köt. 261.

kívánja mellőzni, mert «az ausztriai törvény és a javaslat közt *in ultima analysi* (a családiság fentartása tekintetében) nem lát különbséget». Igaza van Deáknak abban, hogy a Horvát-féle különvélemény, midőn az élők közti ajándékozások ellen a leszármazókat nem védi meg, hatályosságban alatta marad az osztrák köteletrész-rendszernek,^[12] de alig érthető, miképp tekinthette Deák a Horvát-javaslat ági öröklési rendszerét az osztrák öröklési renddel szemben a *quantité négligeable* [elhanyagolható jelentőségű] minősítése alá eső oly részletnek, mely az osztrák törvénnyel szemben nem lényeges különbség? Hiába emelte ki különös erővel Széher Mihály, hogy a német örökösödés átvállalásával a tanácskozmány a polgári törvénykönyvből mintegy 400 §-t fogad el, s hogy egyáltalán nem kíván semmi magyar törvényt, ha örökösödési törvényünk német lesz:^[13] Deák Ferencz szilárdul megmaradt nézete mellett, hogy az ausztriai törvény lényegben nem különbözik a Horvát-féle javaslattól, s hogy az osztrák öröklési rend ellenzése szintén csak a közhangulat pressziójából folyik. Igaz, hogy Deák feltételezte, hogy a fentartott osztrák törvényeket mielőbb magyar kódex fogja felváltani; de a következtetések igazolják Horvát Boldizsár és társainak kitarátását; mert ha 1861-ben feladjuk a magyar öröklési jogot, a hazai önálló jogfejlődést évtizedekre megfosztjuk egyik legerősebb támaszától. Azt hiszem, utóbb Deák is belátta, hogy az osztrák öröklési rend mellett történt állásfoglalása – melynek éle különben is főleg azok ellen irányult, kik az ősiségi pátenst is elejteni kívánták – saját eszméinek is inkább ellentmond, semmint megfelel, s azért nem is akadályozta azon közvetítő javaslat^[14] elfogadását, melyet ugyancsak Horvát Boldizsár dolgozott ki az ellentétek kiegyenlítése végett.

Ismerjük az országbírói értekezlet munkásságát. Bármiként méltassuk is azt, kétségtelen, hogy alapját nyújtotta egy modern magyar magánjog kialakulásának, s hogy négy évtized óta azon építünk tovább. A magánjogi kiegyenlítés és áthidalás nehéz műve, Deák Ferencz vezérlete alatt, sikerült.

De a magánjogi «kiegyezés» csonka maradt. Kódex reményében készült, s a kódex máig sem készült el. Pedig «Deákban s kartársaiban megvolt a képesség, hogy napoleoni szabású magánjogrendszert készítsenek.»^[15] Deák maga kodifikátori elme. Megmutatta ezt már 1834-ben, midőn a magánjog kodifikációjánál követendő methodusról nyilatkozott,^[16] és a «juridicum operatum» kauzisztikus digesta-módszerével szemben szisztematikus kódex megalkotására sürgette. Megmutatta 1848-ban, midőn az 1848:XV. tcz.-be az ő indítványára vétetett be a minisztérium megbízása, hogy az ősiség eltörlése alapján polgári

[12] S éppen ezért, Deák érveinek nyomása alatt ejtette el végül az értekezlet a Horvát-féle «ősi» köteletrész, s fogadta el az osztrák köteletrész-rendszert, az ajándék miatti köteletrész intézményével együtt.

[13] Ráth: id. mű, 2. köt. 289.

[14] Ráth: id. mű, 1. köt. 95.

[15] Vécsey: id. mű, 18.

[16] Kónyi: id. mű, 1. kötet, 66.

törvénykönyvet dolgozzon ki,^[17] s midőn utóbb igazságügy-minisztériumában elsőül szervezett – Szalay Lászlónak, hazánkban a kodifikáció első elméleti úttörőjének^[18] vezetése, s Tóth Lőrincz segédkezése mellett – kodifikáló osztályt. De a politikai események mindig sokkal inkább lenyűgözték munkásságát, semhogy kodifikáló eszméi megvalósulhattak volna.

Deák Ferencz művét az ő szellemében azok fogják betetőzni, akik a magyar magánjognak önálló, a hazai talajból fejlett s mégis modern tartalmú kódexet adnak.

De a magyar magánjog így is méltán teheti le a hála és kegyelet koszorúját békés fejlődése őrének, az országbírói értekezlet Deákjának emléke elé.

[17] «Kódexekkel föllépni szent kötelessége lesz az új kormánynak.» Lásd Kónyi: id. mű, 2. kötet, 31.

[18] Szalay [László]: Codificatio. Budapesti Szemle [Pest, Heckenast]. 1840. [1. kötet, 238–260. és 2. kötet 157–192.]

Szerényi Gábor, Munkás toll